

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна**

**«Затверджую»
Голова приймальної комісії,
ректор Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна**

Віль БАКІРОВ
« ____ » _____ 2020 р.

**Програма
фахового випробування з теорії та історії культури
для здобуття ступеня магістра за спеціальністю
034 - культурологія**

Харків 2020

1. Поняття “культура” і типології культури

Культура і цивілізація. Культура і природа. Типології культури: доіндустріальна, традиційна, індустріальна, постіндустріальна. Культура інформаційного суспільства. Етнографічна та етноісторична концепція цивілізації. Внесок у розуміння цивілізації А. Тойнбі та П. Сорокіна.

Матеріальна та духовна культура. Світова культура/цивілізація і національні культури. Глобалізація і сучасний світ культури. Культурний монізм та плюралізм. Мультикультуралізм.

Теорія стадій культурного розвитку. Формацийний підхід. Концепція Д. Белла, У. Росту. Племінне, книжкове, інформаційне (екранне) суспільство у Г. Маклуена. Інші концепції (східна–західна культура, язичництво–християнство, гегелівська і веберівська класифікації). Народна/професійна, елітарна/масова культура. Осмислення сучасної масової культури як „індустрії відеообразів”: традиційна і постмодерністська точка зору.

Народна та етнографічна, фольклорна/етнічна/національна, масова/індустріальна /екранна/ глобалтех культура.

2. Основні напрямки культурологічних досліджень

Дифузоналізм, функціоналізм і крос-культурні дослідження. Неоєволюціоністські концепції культури. Ігрові концепції культури. Культурологія повсякденності. Семіотика культури. Психоаналіз і культурологія. Структуралізм і постструктуралізм. Гендерні дослідження в культурології: ідеологія, суспільний рух і філософська теорія. “Школа Анналів”: ментальність і структура в дослідженні культури. Візуальні дослідження у ХХ ст.: кіно, телебачення, фотографія.

3. Універсальне й унікальне в культурі. Проблеми культурної ідентичності

Універсальне й унікальне в культурі. Культурна ідентичність. Субкультури, маргіналії. Масова культура: спектр тлумачень. Анархізм, утопізм, контркультура. Проблема культурної різноманітності. Глобалізм та анти-глобалізм. Проблема геополітики, внутрішньокультурної та міжкультурної комунікації. Проблема культурної ідентичності та феноменологія Іншого.

4. Етногенез та культурогенез

Основні поняття етнокультурології. Етнос і концепції етносу. Основні принципи класифікації етносів. Етнічні процеси в сучасному світі. Нація й етнос. Етнічна свідомість і традиція як чинники етнокультурного процесу. Етнічна та національна ідентифікація. Виникнення культури. Циклічні та стадійні концепції розвитку культури. Сучасні проблеми культурогенезу.

5. Архаїчна культура. Ранні форми культури.

Архаїка як тип культури. Типологізації та особливості архаїчної культури. Соціальні інститути давнини: шлюб, влада, родина, гендерно-вікові стосунки, держава, класи. Особливості архаїчного мислення. Міф, казка, магія, ритуал в архаїці. Дослідження архаїчної свідомості й культури у роботах В.Я.Проппа.

Форми релігійної свідомості у первісному суспільстві й їх типологія. Дослідження давньої релігійності у роботах Дж.Фрезера, Л.Леві-Брюля, К. Леві-Строса. Ініціації, шаманізм, тотемізм як феномени архаїчної культури. Культура майя, ацтеків, інків: основні характеристики американських архаїчних культур.

6. Культури Сходу: проблема діалогу культур

Особливості культур Давнього Сходу. Культура Давнього Єгипту: періодизація, основні характеристики. Реформа Ехнатона. Культура Месопотамії: періодизація, основні характеристики. Архітектура та образотворче мистецтво шумеро-аккадського світу. Царсько-храмовий ритуал Давньої Месопотамії. Європа і Схід: проблема зустрічі й діалогу культур в історичній перспективі. Ісламська культура: релігія, література, соціально-політична система. Культура Османської імперії. Сучасна мусульманська культура. Культура кочовиків Євразії.

Культура Індії: основні характеристики. Культура доарійської Індії. Культура Індії після арійського завоювання. Індуїзм та реформаційні рухи Індії. Мистецтво класичного періоду. Період пізнього Середньовіччя та Нового часу. Сучасна індійська культура.

Культура Китаю: основні характеристики. Традиційна китайська міфологія. Придворна культура. Мистецтво Китаю. Сучасний Китай. Культура Японії: основні характеристики. Буддизм і синтоїзм у культурі Японії. Сучасна японська культура. Тибетська культура.

10. Антична культура. Культурний тип античності

Значення крито-мікенської цивілізації. Античний поліс. Поліс – ойкос: політичне та повсякденне життя.

Період архаїки у Давній Греції: основні культурні досягнення (моделі розвитку полісу, міфологія, епос, виникнення філософії, мистецтво). Період класики у Давній Греції: основні культурні досягнення (філософія, театр – антична трагедія та комедія, наукові знання, політична культура, література та естетичні вчення, архітектура та скульптура). Період еллінізму у Давній Греції: політична культура, наука, етико-естетичні вчення.

Період республіки у Римі (рання, епоха великих завоювань, епоха громадянських воєн та кризи): політична культура, релігія та ритуал, особливості мистецтва. Період імперії у Римі: політична та юридична культура.

Значення античності. Антична міфологія: основна структура, функції, типи міфологем. Антична духовність: філософія, наука, мистецтво, театр, релігія, система життєвих цінностей. Антична етика та естетика. Культурний тип античності. Відображення античних досягнень у світовій культурі.

11. Культурна спадщина Середньовіччя та Відродження

Періодизація культури Середньовіччя. Категорії Середньовічної культури. Особливості організації життєвого простору середньовічної культури. Середньовічна картина світу. Особистість і універсум. Нормативні чинники: корпоративність. Відносини васалітету та їх роль у суспільному житті. Християнська думка в Середньовіччі: богослов'я, філософія, література. Середньовічні міські корпорації. Поява європейської університетської традиції. Середньовічний університет як спосіб життя. Особливості середньовічного мистецтва.

Візантійська культура: періодизація і основні характеристики.

Культура доби Відродження: періодизація, основні характеристики. Просторово-часовий портрет Відродження. Мистецтво Відродження. Філософсько-естетичні принципи Відродження: антропоцентризм, індивідуалізм, гуманізм. Нарації та дискурси Відродження. Соціокультурні проблеми Відродження. Відродження і сьогодення.

12. Культура Нового часу: теоретичні проблеми, соціальні та наукові ідеї, художня культура

Культурна своєрідність доби Реформації. Історіографічно-теоретична проблематика культури Нового часу. Культура бароко: основні характеристики. Культура доби Просвітництва. Просвітництво як теоретична проблема. Наукова революція XVII ст.: зміст, підсумки. Соціум Нового часу: новації та деформації. Новочасна культура та конфесіональна проблематика. Європейська культура XIX ст.: емансипація (класова, національна, гендерна, церковна), критична філософія (Маркс, Ніцше, Фрейд), соціальні ідеї та рухи. Класицизм і романтизм. Реалістичне мистецтво. Наука і технічний прогрес у XIX ст. Урбанізація культури XIX ст. «Місто» як новий герой у літературі XIX ст. Філософські дискусії XIX ст. та їх вплив на загальнокультурні процеси. Художня культура XIX ст.: література, музика, театр, живопис.

13. Українська культура як складова частина світової культури

Українська культура: проблеми періодизації. Джерела української культури. Архаїчні культури на території України. Грецька колонізація Північного Причорномор'я. Дохристиянська культура України: образи, символи, міфи. Язичництво як культурна система. Побут та звичаї у давніх слов'ян. Візантія і слов'янство. Характерні риси традиційного способу життя українців.

Культура Київської Русі: культурний контекст християнізації. Соціокультурний розвиток та політична культура Київської Русі. Специфіка художньої культури Київської Русі. Особливості Середньовіччя і Відродження в культурі України. Формування міської культури в Україні. Українська культура XIII – XVII ст. в контексті європейської культури. Братський рух та його роль у розвитку української культури. Феномен козацької культури. Розвиток освіти в Україні. Острозький культурно-освітній центр. Києво-Могилянська академія.

Релігійні рухи в українській культурі XVII – XX ст. Особливості українського бароко. Полемічна література в Україні. Г.С. Сковорода: творчість, основні ідеї, культурна роль. Харківський університет та його роль у розвитку української культури. Кирило-Мефодіївське товариство. Т. Г. Шевченко: творчість, основні ідеї, культурна роль. І. Я. Франко: творчість, основні ідеї, культурна роль. Леся Українка: творчість, основні ідеї, культурна роль. Національно-культурні та загальноєвропейські складові української культури XIX ст. Класицизм і романтизм в українській культурі XIX ст.

Українська інтелігенція та її роль у культурному розвитку України. М.В. Гоголь як явище української культури. Роль П. О. Куліша у національно-культурному розвитку України. Роль М.С. Грушевського у національно-культурному розвитку України. Наукова культура України початку XX ст.

“Розстріляне Відродження.” Художньо-творчі угруповання 1920 – 1930 – х років та їх роль у розвитку української культури. М. Хвильовий та Літературна дискусія 1925 – 1928 рр. Досягнення і втрати української культури 1930 – х років. Українська культура у часи воєнних випробувань. “Відлига” в українській культурі 1960 – х років: міфи і реальність культуротворчого процесу.

Українська національна ідентичність: проблеми і дискусії. Український авангард. Мистецькі досягнення української культури у XX ст. Українська культура радянських та пострадянських часів: характерні риси та тенденції розвитку. Проблеми культурного відродження в умовах державної незалежності.

14. Сучасна культура

Модернізм як культурна епоха: живопис, література, філософія. Модернізм і філософсько-естетичні концепції першої половини XX ст.: футуризм, авангардизм, експресіонізм, екзистенціалізм, сюрреалізм. Типологія сучасної культури: модерн і постмодерн. Модерн як незавершений проект Просвітництва (Ю. Хабермас). Модерн та центрування культури. Культура і ідеологія: культура „після Холокосту”, культура „після Освенциму”, культура періоду Холодної війни. Постмодерн та розсіювання культури. Культурні метанарації та ситуація постмодерну у Ж.-Ф. Ліютара. Феміністська, антирасистська та постструктуралістська критика культури.

Тоталітарний та ліберальний проекти культури: мистецтво, література й наука у тоталітарному суспільстві. Трагедія Холокосту і Другої Світової війни у пам’яті європейських націй. Дискусії про війну у пострадянських суспільствах.

Постмодернізм як культурна епоха: живопис, література, філософія. Міжкультурна комунікація в сучасній культурі. Наука в європейській культурі XIX – XX ст. Релігія в сучасній культурі.

Візуальне та акустичне в сучасній культурі. Культурологічна історія візуального в сучасній культурі: фотографія, кіно (художнє і документальне), телебачення, плакат, реклама, відео, кліп. Культурологічна історія акустичного в сучасній культурі (масова музика, радіо, звукозапис). Аудіовізуальна культура/ вербально-письменна культура. Комікс. Тілесність як парадигма сучасної культури.

Література

Підручники

1. Енциклопедія українознавства: В 10 т./ Гол. ред. В. Кубійович. - Париж–Нью-Йорк, 1956-1989.
2. Історія релігії в Україні: Навч. посібник / За ред. А. М. Колодного. – К., 1999.
3. Історія українського мистецтва: у 6 т. – К., 1966-1970.
4. Історія української культури/ за ред. І. Крип’якевича. - Нью-Йорк, 1990, К., 1998, 1999, 2001, 2002.
5. Культурологія. Теория и история культуры: Учеб. пособие. – М., 1998. .
6. Культурологія. XX век. Энциклопедия. - Спб. – М., 1998. – Т.1-2.

7. Культурология. XX век. Энциклопедия. Т.1-2. – Спб. – М., 1998.
8. Українська та зарубіжна культура: Навч. посібник / За ред. М. Заковича. – К., 2001.

Наукова та навчально-методична література:

1. Аверинцев С. С. Византия и Русь: два типа духовности // Новый мир. – 1988. - №7.
2. Алпатов М. В. Художественные проблемы итальянского Возрождения. – М., 1976.
3. Античность как тип культуры. – М., 1988.
4. Антология французского сюрреализма. – М., 1994.
5. Баткин Л. М. Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности. – М., 1989.
6. Белявский В. А. Вавилон легендарный и Вавилон исторический. – М., 1971.
7. Бицилли П. М. Место Ренессанса в истории культуры. – Спб, 1996.
8. Бонгард-Левин Г. М. Древнеиндийская цивилизация. – М., 1980, 1993, 1998, 2003.
9. Боннар А. Греческая цивилизация: В 2т. – М., 1991.
10. Булашев Г. Український народ в своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К., 1992.
11. Бюшер М. Трудовая этика и трудовой этос // Вопросы философии. – 1992. – №1.
12. Васильев Л. С. Культы, религии, традиции в Китае. – М., 1970.
13. Велецкая Н. Н. Языческая символика славянских архаических ритуалов. – М., 1978.
14. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. – М., 1988.
15. Вернан Ж. П. Происхождение греческой мысли. – М., 1988.
16. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима. – М., 1988.
17. Войтович В. М. Українська міфологія. Словник. – К., 2002.
18. Голосовкер Э. Я. Логика мифа. – М., 1987.
19. Горфункель А. Х. Философия эпохи Возрождения. – М., 1980.
20. Грабович Гр. Шевченко як міфотворець. – К., 1991.
21. Грушевский М. С. Очерк истории украинского народа. – К., 1990.
22. Грушевський М. С. Історія України - Русі: В 11 т. 12 кн. – К., 1991.
23. Грюнебаум фон Г. С. Основные черты арабо-мусульманской культуры. – М., 1981.
24. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры. – М., 1984.
25. Данте Аліг'єрі Божественна комедія. – К., 1971.
26. Дао и даосизм в Китае. – М., 1982.
27. Делез Ж. Логика смысла. – М., 1995.
28. Древние цивилизации. – М., 1989.
29. Европейское просвещение и французская революция XVII века. – М., 1988.
30. Енциклопедія українознавства: У 3 т. - К., 1995.
31. Ерасов Б. С. Культура, религия и цивилизация на Востоке: Очерки общей теории. – М., 1990.
32. Западноевропейская художественная культура XVIII века. – М., 1980.
33. Зарубежная эстетика и теория литературы XIX - XX веков: трактаты, статьи, эссе. – М., 1987.
34. Иванов К. А. Многоликое средневековье. – М., 1996.
35. Ильин И. П. Постструктурализм, деконструктивизм, постмодернизм. – М., 1996.
36. История древнего мира: В 3 т./ Под ред. И. М. Дьяконова. – М., 1983-1989.
37. Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI - XVIII ст. – К., 1966.
38. Карсавин Л. П. Культура средних веков. – К., 1995.
39. Коростовцев М. А. Религия Древнего Египта. – М., 1976.
40. Костомаров М. Історія України в життєписах визначніших її діячів. – К., 1991.
41. Крамер С. История начинается в Шумере. – М., 1991.
42. Крип'якевич І. П. Історія України. – Львів, 1990.
43. Крывелев И. А. Библия: историко-критический анализ. – М., 1982.

44. Культура і побут населення України: Навч. посібник для вузів. – К., 1991.
45. Культура народов Центральной и Юго-Восточной Европы в эпоху Просвещения. – М., 1988.
46. Культура эпохи Возрождения и Реформации. – Л., 1981.
47. Куманецкий К. История культуры Древней Греции и Рима. – М., 1990.
48. Кун М. Легенди та міфи Стародавньої Греції. – К., 1992.
49. Курбатов Г. Л., Фролов Э. Д., Фроянов И. Я. Христианство. – М., 1988.
50. Ле Гофф Ж. Другое средневековье. Время, труд и культура Запада. – Екатеринбург, 2000.
51. Левек П. Эллинистический мир. – М., 1989.
52. Лінч Джозеф Г. Середньовічна церква: коротка історія. – К., 1994.
53. Ліотар Ж. Ф. Ситуація постмодерну // Філософ. і соціолог. думка. – 1995. – №5-6. – С.15-38.
54. Лосев А. Ф. Античная мифология в ее историческом развитии. – М., 1967.
55. Лосев А. Ф. Эстетика Возрождения. – М., 1978.
56. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. – К., 1992.
57. Мифология древнего мира. – М., 1977.
58. Мифы народов мира. Энциклопедия: В 2 т. – М., 1987-1991.
59. Момджиян Х. Н. Французское Просвещение XVIII века. – М., 1983.
60. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. – К., 1991.
61. Оппенгейм А. Л. Древняя Месопотамия: портрет погибшей цивилизации. – М., 1990.
62. Підлісна Г. Н. Світ античної літератури. – К., 1981.
63. Попович М. В. Мировоззрение древних славян. – К., 1985.
64. Поппер К. Открытое общество и его враги. – М., 1992.
65. Постмодернизм. Энциклопедия. – Мн., 2001.
66. Прицак О. Що таке історія України // Слово і час. – 1991. – №1. – С.53-60.
67. Ревалд Дж. Постимпрессионизм. – М., 1996.
68. Религия, магия, миф. Современные философские исследования. – М., 1997.
69. Розенберг О. О. Труды по буддизму. – М., 1991.
70. Рыбаков Б. А. Язычество Древней Руси. – М., 1987.
71. Самосознание европейской культуры XX в. – М., 1991.
72. Сковорода Григорій: дослідження, розвідки, матеріали. Зб. наук. статей. – К., 1992.
73. Словник античної міфології. – К., 1989.
74. Современное западное искусство. XX век: проблемы комплексного изучения. – М., 1988.
75. Тоталитаризм как исторический феномен. – М., 1989.
76. Українська душа. – К., 1992.
77. Уотт У. М. Влияние ислама на средневековую Европу. – М., 1976.
78. Успенский Б. А. Избр. труды. – Т. 1. – Семиотика истории. Семиотика культуры. – М., 1996.
79. Утопия и утопическое мышление. – М., 1991.
80. Фукуяма Ф. Конец истории? // Вопросы философии. – 1990. – № 3.
81. Хабермас Ю. Вовлечение другого. – Спб., 2001.
82. Хейзинга Й. Осень средневековья. – М., 1988.
83. Хельцле В. Ф. Философия и экология. – М., 1994.
84. Чижевський Д. Історія української літератури. Від початків до доби реалізму. – Тернопіль, 1994.
85. Шифман И. Ш. Цезарь Август. – Л., 1990.
86. Щербатской Ф. И. Избранные труды по буддизму. – М., 1988.
87. Элиаде М. Священное и мирское. – М., 1994.

Критерії оцінювання фахового випробування з теорії та історії культури

Основними критеріями оцінювання фахового випробування з теорії та історії культури є:

- знання та використання культурологічних першоджерел, різних теоретичних та наукових підходів, культурологічних шкіл для аналізу актуальних проблем культурології;
- знання фактографічного матеріалу історії культури;
- повнота відповіді, використання вітчизняної й іноземної фахової літератури для висвітлення екзаменаційних питань;
- творчий характер аналізу й узагальнення різних культурологічних підходів, фактичних даних на основі сучасних методів і наукових досягнень;
- навички лаконічного, чіткого, логічного, послідовного та грамотного викладу матеріалу, формулювання власних висновків;
- уміння вести полеміку з теоретичних і практичних питань теорії культури, історії культури, уміння проілюструвати теоретичні положення відповідними прикладами;

Екзаменаційний білет складається з трьох питань, які охоплюють теоретичний матеріал з проблематики теорії та історії культури. Кожне питання оцінюється за наступною системою балів:

100 - 90	вступник продемонстрував глибоке знання змісту екзаменаційного питання, вільне оперування культурологічними категоріями, провів глибокий культурологічний аналіз означеної проблеми; глибоко і всебічно висвітлені знання з історії культури, основних положень культурологічних першоджерел та рекомендованої літератури; відповідь повністю репрезентує певну культурологічну проблему, опираючись на вітчизняну та іноземну фахову літературу; здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне та обґрунтоване бачення її сутності як творче переосмислення набутих знань; відповідь побудована лаконічно, чітко, логічно та послідовно з формулюванням власних висновків; відповідь містить співставлення різних підходів до вирішення певної проблеми, критичний їх аналіз; відповідь написана грамотно та демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок
89 - 70	вступник продемонстрував знання змісту екзаменаційного питання, оперування основними культурологічними категоріями, аргументовано виклав означену проблему; в цілому висвітлено знання з історії культури, основних положень культурологічних першоджерел та рекомендованої літератури; відповідь репрезентує певну культурологічну проблему, але посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу не є достатніми; здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне бачення її сутності; відповідь побудована лаконічно та послідовно, проте допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки не завжди обґрунтовані; відповідь містить співставлення різних підходів до вирішення певної проблеми; відповідь написана грамотно з використанням фахової лексики.
69 - 50	вступник продемонстрував певне знання змісту екзаменаційного питання, виклавши основні положення означеної проблеми; висвітлені знання з історії культури, основних положень

	<p>культурологічних першоджерел та рекомендованої літератури є фрагментарними та не завжди точними; відповідь побудована навколо певної культурологічної проблеми, але посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу майже відсутні; здійснено поверхневий аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики; відповідь є недостатньо послідовною, допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні; відповідь, в цілому, написана грамотно.</p>
49 - 30	<p>вступник продемонстрував роздуми з екзаменаційного питання, відсутність знань основних культурологічних категорій; відповідь містить певні уявлення з історії культури, основних положень культурологічних першоджерел та рекомендованої літератури; посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні; відсутній аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики; відповідь є фрагментарною, допущені значні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні; відповідь написана з помилками.</p>
29 - 1	<p>вступник продемонстрував відсутність знань з екзаменаційного питання, основних категорій теорії та історії культури відповідь містить певні уявлення з історії культури, основних положень культурологічних першоджерел та рекомендованої літератури; посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні; відсутній аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики; відповідь є фрагментарною, відсутні логіка викладу матеріалу та власні висновки; відповідь написана з багатьма помилками.</p>
0 балів	відповідь відсутня

При визначенні оцінки з фахового випробування з теорії та історії культури підсумовується загальна кількість балів, отриманих вступником за відповіді на три питання екзаменаційного білету та ділиться на число питань. Таким чином визначається середній бал за відповідь вступника за 100-бальною шкалою (із заокругленням до цілого числа), до якого додається 100 балів. Вступник допускається до участі у конкурсному відборі для зарахування на навчання, якщо кількість балів із вступного випробування складає не менше 150 балів.

Голова фахової атестаційної комісії,
 доктор філософських наук, професор

Володимир ПРОКОПЕНКО

Затверджено на засіданні
 приймальної комісії Харківського
 національного університету імені В.Н. Каразіна,
 протокол № 3 від 3 лютого 2020 р.

Відповідальний секретар приймальної комісії

Ольга АНОЩЕНКО